

Müslüman Azınlık Çalışmaları Merkezi
(MAM)

Kavram Analizi: **EuroIslam**

Senanur Uysal

2026/1

www.gocvakfi.org | info@gocvakfi.org

EUROISLAM (2026/1)

YAZAR:

Senanur Uysal

MÜSLÜMAN AZINLIK ÇALIŞMALARI MERKEZİ (MAM)

GRAFİK TASARIM:

Feyzanur Yetimoğlu

E ISBN:

978-625-5830-42-5

Göç Araştırmaları Vakfı

Hacettepe Mahallesi Fener Sokak No: 5

06230 Altındağ/Ankara, Türkiye

Tel.: (0312) 473 76 11

Fax: (0312) 473 79 14

Kitapçığın tüm yayın hakları Göç Araştırmaları Vakfına aittir.

Tanıtım amacıyla, kaynak göstermek şartıyla yapılacak

sınırlı alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın

hiçbir elektronik veya mekanik araçla çoğaltılamaz.

Eser sahiplerinin manevi ve mali hakları saklıdır.

İçindekiler

Giriş	2
Kavramın Temeli	3
Kavrama Yöneltilen Eleştiriler	5
Kavramın Güncel Durumu	7
Sonuç	8
Kaynakça	9

Giriş

Avrupa’da yaklaşık 26 milyonu aşan bir Müslüman nüfusun varlığı söz konusudur (Pew Research Center, 2017). Bu durum sadece demografik bir olgu değil, artık toplumsal düzen ve hukuki düzenlemelere kadar varan önemli bir gerçekliktir. Buna karşın, bu gerçekliği kavramaya çalışan akademik literatürde, “Avrupa İslam’ı” ya da “Euro-Islam” olarak tanımlanan bu kavram, çoğunlukla bir entegrasyon söylemi ve bazen de bir dışlama mekanizması olarak hâlen kullanılmaktadır. Bu çalışma, göç sosyolojisi, din çalışmaları ve siyaset biliminin kesişim noktasında konumlanan tartışmalı terimlerden biri olan *Avrupa İslamı* kavramının kökenlerini, anlam dönüşümlerini ve günümüzdeki tartışmalı konumunu sistematik biçimde incelemeyi; ardından mevcut tanımların analitik sınırlılıklarını aşmaya yönelik daha kapsayıcı bir kavramsal çerçeve önermeyi hedeflemektedir.

Kavramın Temeli

Kavramın temellerine bakıldığında, ilk defa Suriye kökenli Alman siyaset bilimci Bas-sam Tibi tarafından 1990'larda "Euro-Islam" olarak ortaya atılmıştır (Cesari, 2014). Tibi, akademisyen kimliğinde hem Batı eğitimini ve değerlerini hem de Müslüman öğretileri bir arada toplayarak bu kavramı içeriden bir öneri olarak ileri sürmüştür. Dönemsel olarak bakıldığında ise seksenlerin sonu, doksanların başı; Rüşdi Krizi, Soğuk Savaş'ın bitişi, SSCB'nin dağılması ile birlikte Avrupa kimliğinin şekillenmesinde önemli yıllardır. Ayrıca bu dönemlerde, Türkiye, Fas, Cezayir vb. ülkelerden gelen işçi göçmenlerin ikinci kuşak çocuklarının kamusal alanda görünür olması Avrupa kimliğinin belirlenmesinde demografik bir aciliyet olarak işlev görmüştür. İslamafobi ise aynı şekilde bu aciliyetlere paralellik göstererek Avrupa'da daha görünür hale gelmiştir. Bu dönemde hem Müslüman hem de Batılı bir entelektüel kimliğine sahip olan Tibi, "Avrupa İslam'ı" kavramını iki tamamlayıcı tanım ile çerçevelemektedir. İlk tanımda kavram yapısal bir uyum modeli olarak ele alınmaktadır:

"Euro-İslam kavramıyla, İslam'ın sivil toplumun siyasi kültürüne ve kültür ile siyaset arasındaki ayrıma uyarlanmış kültürel bir modelini kastediyorum" (Tibi, 2001, s. 205).

İkinci tanım ise kavramın pratik ve siyasi boyutunu öne çıkarmaktadır:

"Euro-İslam derken, Müslüman göçmenlerin Avrupa kimliğini benimsemelerini kolaylaştırmak amacıyla İslam'ın Avrupa standartlarına açık fikirli bir kültürel ve siyasi uyumunu kastediyorum" (Tibi, 2001, s. 226).

Tibi bu tanımı İslam'ın kendi metinsel geleneğiyle meşrulaştırmakta ve kültürel farklılığın ilahi bir tasarım olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda Hucurat suresinin 13. ayetine doğrudan atıfta bulunmaktadır:

"Kur'an, 49. surenin 13. ayetinde belirtildiği gibi, farklı halkların varlığını gerçekten de kabul etmektedir: 'Sizi halklar ve kabileler hâlinde yarattık ki birbirinizi tanıyasınız'" (Tibi, 2001, s. 38).

Kavramın normatif içeriği ise Tibi'nin çokkültürcülük ile kültürel çoğulculuk arasında kurduğu ayırım üzerinde yükselmektedir: Çokkültürcülük, farklı toplulukların ayrı hukuk sistemleri ve kültürleriyle aynı coğrafyada bir arada bulunmasını; kültürel çoğulculuk ise farklı kimliklerin ortak seküler bir devlet ve hukuk sistemi çatısı altında yaşamasını ifade etmektedir. Tibi'ye göre Avrupa İslam'ının bu ikinci model üzerine inşa edilmesi gerekmekte olup kavram dört temel ilkeye dayanmaktadır: din ile siyasetin birbirinden ayrılması (laiklik), seküler hoşgörü, demokratik çoğulculuk ve açık sivil toplum. Bunların yanı sıra Tibi, kavramın karşıtı olarak iki tehlikeye işaret etmektedir: İslami gettolaşma ve fundamentalizm ile Avrupa'da sağ popülizmin ve yabancı düşmanlığının güçlenmesi. Nihayetinde Tibi, İslam ile Avrupa değerlerinin bağdaşmazlığı tezine karşı çıkarak bu kavramla birlikte İslam'ın Avrupa'nın seküler-liberal çerçevesiyle çatışmaksızın var olabileceğini savunmaktadır (Tibi, 2006).

Kavrama Yöneltilen Eleştiriler

“Avrupa İslam’ı” kavramı, Tibi’nin normatif çerçevesinin çok ötesinde farklı biçimlerde yorumlanmış; bu durum kavramın analitik işlevini baştan itibaren tartışmalı kılmıştır. Söz konusu yorumlar arasında tarihçilerin yorumları başta gelmektedir. Bu perspektife göre “Avrupa İslam’ı” ifadesi, günümüz Avrupa’sında İslam ile liberal değerlerin bir arada yaşanabileceğine dair normatif bir kavramdan ziyade İslam’ın Avrupa kıtasındaki tarihsel varlığını işaret etmektedir. Endülüs, Sicilya Emirliği ve yüzyıllarca Osmanlı hâkimiyeti altında kalan, hâlen de birçok Müslüman nüfusu barındıran Balkan coğrafyası bu kavramı yaşatan yerler olarak görülmektedir (Karić, 2002). Bu yoruma göre “Avrupa İslam’ı”, fetih ve ticaret yollarıyla kıtaya taşınan, Avrupa’nın entelektüel mirasına derin izler bırakan ve bugün hâlâ demografik kalıntıları yaşayan tarihsel bir medeniyetin adıdır; dolayısıyla kavramı çağdaş entegrasyon tartışmalarına indirgemek bu tarihsel derinliği görünmez kılmaktadır. Tibi de İslam’ın İspanya ve Balkanlar’daki izlerini kabul etmekle birlikte (Tibi, 2001, s. 18), bu tarihsel mirası kavramının zemini olarak değil, arka planı olarak konumlandırmaktadır; onun için asıl mesele geçmiş değil, günümüzde Avrupa’da yaşayan Müslüman göçmenlerin hukuki ve kültürel aidiyetidir. Bu durum, “Avrupa İslam’ı”nın herhangi bir analizde hangi anlamda kullanıldığının açıkça belirlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Eleştirilerde bir diğeri ise kavramın Müslümanların asimilasyonunu meşrulaştıran bir yapı sunuyor oluşudur (Cesari, 2004; Ramadan, 1999). Buna alternatif bir şekilde, Tariq Ramadan Avrupalı bir Müslüman olmak adlı bir eseri ele almıştır. Bu eserde Avrupa-İslam’ı, asimilasyon temelli ve İslam’ı sadece kültürel bir sisteme indirgeyen bir kavram olduğu gerekçesiyle eleştirerek, Avrupa değerlerinin iddia edildiği gibi evrensel olmadığını ve bu değerlerin dayatılmasını doğru görmediğini bildirmiştir. Öte yandan yine de bu değerlerin İslam ile bir arada yaşanabileceğini savunmuş, ancak bunun önünde İslam’ın terör veya Suudi Arabistan ile bağlantılı bir din olarak görülmesinin en büyük engel olduğunu belirtmiştir. Bu yanlış algının yıkılmasının önemini vurgulamıştır.

Ramadan'ın değindiği bir diğer konu ise fıkî bir mekânlaştırma aracı olan dârüislâm ve dârülharp ikiliğine yönelik eleştirisidir. Müslümanların her ne kadar Avrupa'da bir azınlık halinde olsalar da dinlerini serbestçe yaşayabildiklerini, ibadetlerini yerine getirebildiklerini ve haklara sahip olduklarını, bu sebeple buranın gerçek bir Dârülharp olamayacağını savunur. Ramadan buna alternatif olarak Dârüşşehâdet kavramını modern bir düzlemde ele alır. Bu kavram ise Müslümanların azınlık olarak yaşadıkları ama dinlerini özgürce icra edebildikleri toprakları tanımlar ve bu topraklarda Müslümanlara, pasif bir varoluş yerine, İslam'a aktif olarak "tanıklık etme" (şehadet) sorumluluğu yükler. Burada şehadet hem Müslüman olmanın şartlarından birine işaret ederken, asıl olarak Müslümanların ahlakları, davranışları ve yaşayış biçimi ile toplumsal katılımlarıyla İslam'ın değerlerine canlı bir tanıklık (şahitlik) sunmaları gerektiğini vurgular (Ramadan, 2013). Lakin Ramadan'ın bu tutumu Tibi tarafından dini yayma odaklı, yani cihatçı bir tutum olarak görülmüş ve bu durumda bunun dini bir emperyalizm olarak adlandırılmıştır. Ayrıca Ortodoks İslam'ı Avrupa İslamı olarak savunduğunu söyleyerek eleştirmiştir. Bu kavrama yaygınlaşması ve eleştirileri günümüzde hâlen aktif bir şekilde artış göstermektedir.

Kavramın Güncel Durumu

Avrupa İslamı halen güncel olarak akademik bir çerçevede sık sık kullanılmaktadır. Buna rağmen, tek bir tanıma sahip olmayan bu kavrama eşlik eden bir diğer kavram, entegrasyon olarak gözlemlenmektedir (Amir-Moazami, 2022; Barseghyan & Kocharyan, 2024; Cesari, 2014; Glas & Spierings, 2022; Kollar, Geurts, & Spierings, 2023). Bu alandaki güncel çalışmalara bakıldığında, Barseghyan ve Kocharyan (2024) Avrupa İslamı'nı asimilasyon olmadan İslamî kimliğin Avrupa'ya entegre olması olarak tanımlarlar. Glas ve Spierings (2022) Avrupa İslamı'ndan bahsederken daha çok bireyselleşmiş, postmodern ve çoğulcu bir İslam anlayışını savunmaktadır. Amir-Moazami'ye (2022) göre Avrupa İslamı, Avrupa'da neyin uygun din sayılacağına karar veren bir devlet ve sivil toplum entegrasyon projesidir. Tüm bu güncel çalışmaların yanında, Jocelyne Cesari'nin (2014) editörlüğünü yaptığı *The Oxford Handbook of European Islam* adlı kitap, bu alandaki köklü çalışmalardan biri olma niteliğini taşımaktadır. Bu kitapta hem Tibi hem de Tariq'ın yaklaşımlarına yer verilmiş olsa da, temelde Avrupa İslamı kavramının İslam ve Avrupa Aydınlanması sonrası değerlerinin birbirine zıt olduğu varsayımına dayandığını ve Müslümanlar üzerine tek taraflı bir asimilasyon süreci dayattığını savunur. Burada sosyal entegrasyon gözden kaçırılmış, sembolik bir entegrasyon uygulanmaya çalışılmaktadır. Lakin Avrupa'nın liberal ve laik anlatılarında bir değişiklik yapmadan Avrupa İslamı'nın farklı Avrupa ulusal kültürlerine entegrasyonunun olası olmadığı iddia edilmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, Avrupa İslamı kavramı günümüzde, Batı'nın liberal ve seküler değerleri etrafında Müslümanların kendi dinlerini seçici bir şekilde yeniden yorumlamaları üzerine dayanan; homojen olmayan ve sürekli değişen bir olgu olarak anlaşılmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak, Bassam Tibi tarafından 1990'larda ortaya atılan "Avrupa İslamı" kavramı, İslam'ın laiklik, seküler hoşgörü, demokratik çoğulculuk ve açık sivil toplum ilkeleri etrafında Avrupa'nın kültürel ve siyasi yapısına uyarlanmış bir modelini ifade etmektedir. Bu tanım, gettolaşma ve fundamentalizme karşı olumlu bir çerçeve sunsa da, Müslümanların tek taraflı bir asimilasyon sürecine tabi tutulmasını meşrulaştıran bir araç olarak kullanılabildiği ve İslam'ı yalnızca kültürel bir sisteme indirgediği gerekçesiyle eleştirilmiştir. Tariq Ramadan bu eleştiriye, Avrupa değerlerinin evrensel olmadığını ve dayatılmaması gerektiğini savunarak, buna karşın İslam'ın bu değerlerle bir arada yaşanabileceğini öne sürerek katılmış; dârülharp/dârüislam ikiliğine alternatif olarak, Müslümanların azınlık olarak yaşadıkları ancak dinlerini özgürce icra edip topluma aktif katılım ve ahlaki tanıklık yoluyla İslam'ı temsil ettikleri "Dârüşşehadet" kavramını geliştirmiştir. Günümüzde ise kavram, tek bir tanıma indirgenemeyen, entegrasyon tartışmalarıyla iç içe geçmiş, bireyselleşmiş ve sürekli yeniden yorumlanan bir olgu olarak ele alınmaktadır. Bu doğrultuda "Avrupa İslamı", sabit bir tanımdan çok, Avrupa'da yaşayan Müslüman nüfusun kendi dinini yerel bağlamda yeniden ürettiği dinamik bir süreç olarak anlaşılmalıdır. Tibi'nin bu tanımı ortaya koyduğu dönemin koşulları –göçmen ikinci kuşağın görünürlüğü, İslamofobinin yükselişi ve Soğuk Savaş sonrası Avrupa kimliğinin yeniden inşası– göz önüne alındığında, onun yaklaşımı anlaşılır bir zeminde durmaktadır. Ancak bu çerçevenin zamanla asimilasyoncu bir söylemi meşrulaştıracak şekilde araçsallaştırılması yönündeki eleştiri de aynı derecede haklıdır. Kavramın tarihsel kökenlerinin (Endülüs, Balkanlar, Osmanlı mirası) güncel entegrasyon tartışmalarıyla iç içe geçmesi, net ve tek bir tanım sunmayı daha da zorlaştırmaktadır. Buna rağmen, sayıları milyonları aşan Müslüman nüfusun Avrupa'da yaşadığı, yerelleşmiş ve yeniden yorumlanmış İslam pratiğinin "Avrupa İslamı" olarak adlandırılması, bugün geline nokta en makul sonuç olarak görünmektedir; bu bağlamda Ramadan'ın geliştirdiği Dârüşşehadet kavramı da, pasif bir varoluş yerine aktif toplumsal katılım öneren, hoş ve pratik bir alternatif olarak öne çıkmaktadır.

Kaynakça

- Amir-Moazami, S. (2022). Liberal-secular power and the traps of Muslim integration in Western Europe. *The British Journal of Sociology*. <https://doi.org/10.1111/14684446.12942>
- Barseghyan, H., & Kocharyan, H. (2024). Adapting Islam: The evolution of Muslim Brotherhood ideals in European context. *State, Religion and Church in Russia and Worldwide*. <https://doi.org/10.22394/2073-7203-2024-42-2-83-100>
- Blackwood, L., Hopkins, N., & Reicher, S. (2013). I know who I am, but who do they think I am? Muslim perspectives on encounters with airport authorities. *Ethnic and Racial Studies*, 36(6), 1090–1108. <https://doi.org/10.1080/01419870.2011.645845>
- Cesari, J. (2014). Conclusion: Is there a European Islam? In *The Oxford handbook of European Islam* (pp. 802–806). Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780199607976.013.2>
- Glas, S., & Spierings, N. (2022). The impact of anti-Muslim hostilities on how Muslims connect their religiosity to support for gender equality in Western Europe. *Frontiers in Political Science*. <https://doi.org/10.3389/fpos.2022.909578>
- Hopkins, N., & Greenwood, R. M. (2013). Hijab, visibility and the performance of identity. *European Journal of Social Psychology*, 43(5), 438–447. <https://doi.org/10.1002/ejsp.1955>
- Karić, E. (2002). Is “Euro-Islam” a myth, challenge or a real opportunity for Muslims and Europe? *Journal of Muslim Minority Affairs*, 22(2), 435–442. <https://doi.org/10.1080/1360200022000027375>
- Kollar, R., Geurts, N., & Spierings, N. (2023). Religiosity and electoral turnout among Muslims in Western Europe. *European Political Science Review*. <https://doi.org/10.1017/S1755773923000334>

- Meer, N. (2012). Misrecognizing Muslim consciousness in Europe. *Ethnicities*, 12(2), 178–196. <https://doi.org/10.1177/1468796811431295>
- Pew Research Center. (2017, November 29). *Europe's growing Muslim population*. <https://www.pewresearch.org/religion/2017/11/29/europes-growing-muslim-population/>
- Ramadan, T. (2013). *To be a European Muslim*. Kube Publishing.
- Tibi, B. (2001). *Islam between culture and politics* (p. 153). Palgrave.
- Tibi, B. (2006). Europeanizing Islam or the Islamization of Europe: Political democracy vs. cultural difference. In *Religion in an expanding Europe* (pp. 204–224).
- Tibi, B. (2008). *Political Islam, world politics and Europe: Democratic peace and Euro-Islam versus global jihad*. Routledge.
- Tibi, B. (2009). *Islam's predicament with modernity: Religious reform and cultural change*. Routledge.
- Tibi, B. (2010). Euro-Islam: An alternative to Islamization and ethnicity of fear. In *The other Muslims: Moderate and secular* (pp. 157–174). Palgrave Macmillan.
- Tibi, B., & Kingston, P. (1999). The challenge of fundamentalism: Political Islam & the new world disorder. *International Journal*, 54(4), 695–704. <https://www.proquest.com/scholarly-journals/challenge-fundamentalism-political-islam-ampnew/doc-view/220856080/se-2>
- Turner, B. S. (2011). *Religion and modern society: Citizenship, secularisation and the state*. Cambridge University Press.
- Zolberg, A. R., & Woon, L. L. (1999). Why Islam is like Spanish: Cultural incorporation in Europe and the United States. *Politics & Society*, 27(1), 5–38.

daha fazla bilgi için

/goc_vakfi

/gocarastirmalarivakfi